

***Preverjanje* ustvarjenega
z mislijo na življenje
(Zapis ob štirih knjigah
izbranih del Ivana Verča)¹**

Verifying the Written while
considering Life

(On The Four Books of Selected
Writings by Ivan Verč)

Naslov pričujočega zapisa so mi narekovali dolgoletni pogovori in razmišljanja s kolegom Ivanom Verčem o literarnih in kulturoloških problemih. Te pogovore sva pogosto navezovala na vprašanja, ki nama jih zastavljajo težave in navskrižja sodobnega sveta in potem poskušala nanje odgovoriti tudi s širino filologije in njene npravstvene naravnosti, kot bi morda dejala Jurij Lotman in Mihail Gasparov (prim. Gasparov 2008: 203). Prijatelj Ivan mi je v elektronskem sporočilu 3. marca minulega leta osvežil sicer vedno prisotno misel na ta najin dolgoletni in še vedno trajajoči dialog kot inteligent, ki lastno življenje zavestno povezuje z raziskovanjem in vrednotenjem Besede in njenega bivanje v času in prostoru posameznika in družbe. V tem sporočilu, ki je odziv na mojo željo, da bi opozoril strokovno javnost na štiri knjige njegovega zbranega dela, med drugim izjavlja:

»... pomislil sem na najin pogovor, zadnjič, ko sva se srečala. Govorila sva o tem, da med življenjem in stroko ne more in celo ne sme zijati vrzel. Prepričan sem, da človek piše zato, ker ga nekaj 'martra', ne v stroki, ampak v življenju, v svetu, v katerem živi in na katerega se tako ali drugače odziva. Potem se ozira okoli, išče tam, kjer upa, da mu bo pri tem iskanju kdo pomagal. Strokovno pisanje ni nič drugega kot prevod jezika lastnega bivanja v drug jezik. Vsekakor, v obeh jezikih gre za izvirnike (včasih je v stroki nekoliko manj vidno, ker se opiraš na že izrečene besede). Vendar ne verjamem v strokovno pisanje, ki meša pojme in govori o tekstu ali avtorju samo zato, da govori o sebi. Žanri so različni. Upam si reči, da je vse ali skoraj vse, kar sem zbral v tistih štirih bukvah, prevedljivo v jezik mojega 'zamejstva'.« In potem dodaja: »Članki o zamejstvu niso nič drugega kot prevod marsičesa, kar so me Bahtin in ostali [...] naučili« (Verč 2018).

1
Ivan Verč, *Verifiche - Preverjanja - Проверки*: ZTT, EST; EUT - Edizioni dell'Università di Trieste, 2016. - 4 volumi.

2

Gl. npr. članke:
Trst 2000; Confine
orientale: di linee, aree
e volumi; La libertà
di essere sloveni, Pri-
sotnost in pripadnost
(Verč 2016, zv. 4).

V navedku nakazuje Verč s svojega vidika ob misli na Mihaila Bah-
tina povezanost treh področij človeške kulture – življenja, znanosti
in umetnosti/literature v enovitosti posameznika in njegove odgo-
vornosti (prim. Bahtin 1999: 7–8). Ob tem govori o različnosti »je-
zika lastnega bivanja« in jezika strokovnega pisanja ter opozarja
na stranpot duhovnega egocentrizma, ki ne upošteva drugosti. Vse
to Verč povezuje s svojim »zamejstvom«, v nekem pogledu privile-
giranim položajem intelektualca, ki živi in deluje v prostoru dveh
kultur (slovenske in italijanske). Filologu tak položaj daruje mož-
nost, da v vsakodnevem živem stiku z raznolikostjo dveh kultur
bogati repertoar pogledov razumevanja in vrednotenja drugih kultur
in drugega človeka.² Rusist Verč to nazorno razkrije v eseju »Moja«
Rusija, objavljenem leta 1998 v biltenu Društva Slovenija Rusija
(Verč 1998: 78–80).

Verč se zaveda, da »živi v prostoru, kjer so kulture v dotiku, kjer
so meje med 'mojim' in 'tujim' svetom včasih prav težko določljive,
kjer je subjekt toliko bolj suveren, kolikor nosi v sebi zavest o nepo-
novljivosti življenja in kjer enostavno ni alibija (naj citiram Bahtina)«
(op. cit.: 80). V omenjenem eseju tako ugotavlja, da je za človeka,
ki se je rodil v Trstu, in za primorske Slovence, ki so se po prvi sve-
tovni vojni znašli v novi nastali državi Italiji, Rusija pomenila več kot
ostalim Slovencem (op. cit.: 78). In opozarja:

»Ko nas je fašizem napadal in zmerjal, ko nam je nasilno dopovedo-
val, da smo Slovani (it. Slavi) manjvredna sodrga, nam je bila ruska
kultura (poleg slovenske, seveda) tista oporna točka, ki nam je vlivala
samozavest, da je anti-kulturen pravzaprav tisti, ki nasilno povzdiguje
'svoje' in odvrta vse, kar ni pognalo na njegovem vrtu« (n. m.).

Navezanost na rusko *kulturo* pa humanistično naravnemu slovenskemu filologu, ki je doživljal fašistično nasilje, ne dovoljuje, da bi prezrl vrednote italijanske odprte humanistične kulture in se tako izneveril samemu sebi (gl. op. cit.: 78–79). Filološko etično načelo ne zamegljuje dejstev in tako slovenski filolog, ki mu je blizu ideja »slovanske vzajemnosti«, zna ločiti tudi vrednote v ruski zgodovini trajno prisotnega »zrna svobodomiselnosti in upora« Puškinove »tajne svobode« od totalitarne mentalitete in samodržstva.³ Razgledan filolog ostaja zvest humanistični širini filologije in se ne spozabi, kot se je spozabil sicer »zelo angažirani slovenski intelektualec«, ki je filologa Ivana Verča obiskal na njegovem domu v Trstu ob koncu osemdesetih, in »s prezirom opazoval [filologove] knjižne police, češ, kaj pa sploh počenja s temi brezzveznimi 'ruskimi' knjigami« (op. cit.: 79).

Tako zanosen in odgovoren odnos do vsakega trenutka »živega življenja«, kot bi rekli Rusi, in tako široko in odgovorno dojemanje kulture kot celovitosti vsega, kar je človek kot individuum in socialno bitje v obdajajočem ga svetu, mi ob preverjanju Verčevega upokojskega obračuna kličeta v spomin besede F. M. Dostojevskega, ki zatrjujejo, da se na tem svetu nič ne začne in nič ne konča. – Štiri prijateljeve knjige *PREVERJANJA*, ki jih sprejemam kot dragoceno darilo, me vračajo v čas razvoja moje slovenske in prijateljeve slovensko-italijanske rusistike in najinih vznemirljivih srečanj z mnogimi vidiki tako ruskega formalizma (predvsem peterburškega, pri katerem sva bila pozorna še posebej na dela Jurija Tinjanova) kot Mihaila Bahtina in tartujsko-moskovske šole (pri kateri naju je privlačevala zlasti misel Ju. M. Lotmana). A ker me nesrečni temperament v debatah »zelo naglo odnese v polemični zanos«, kot meni prijatelj Matjaž Kmecl (Kmecl 2016: 12), me prijateljeva *PREVERJANJA*, ki naj bi bila nekakšen življenjski obračun upokojenega profesorja, nehote izzivalno vračajo v razburljivo

3
Gl. npr. razprave: Roman mit in roman o mitu. A. Platonov, Čevengur; Limiti e possibilità della tradizione dantesca nello sviluppo del romanzo russo (Gogol', Dostoevskij, Belyj; Pil'njak, Bulgakov, Erofeev); Nekaj izhodišč za analizo poetike rusko-sovjetskega romana dvajsetih let (Verč 2016, zv. 2); Dialoške prvine Lotmanove strukturalne poetike (Verč 2016, zv. 3)

sedanjost, v kateri me prijateljstvo še vedno zavzeto spremljanje dogajanja v literarnem in zunaj-literarnem življenju prepričuje, da štiri knjige zbranega dela še zdaleč ne napovedujejo zaključka prijateljevega aktivnega odnosa do sveta in literarne vede/znanosti.

In tako me prijateljstvo hotenje razširiti znanje in dokopati se do novih spoznanj o življenju samega sebe in sveta, v katerem biva, opozarja še posebej na dva ključna problemska sklopa (jeziki književnosti in literarna etika), s katerima se prijatelj ukvarja ob spoznavanju in raziskovanju ruske literature in kulture z naslonitvijo na ruske literarno-znanstvene dosežke.

1

Osrednjo pozornost posveča Verč problematiki jezika. V monografiji *Razumevanje jezikov književnosti*, poglobljeni obravnavi te problematike, govori o jeziku kot o »graditelju resničnosti« (Verč 2010: 118) in to trditev med drugim razširja z ugotovitvijo, »da se vsak pojav kulture pojavlja kot jezik« (op. cit.: 46). Z vidika metodologije pa izjavlja, da je »‘Kopernikanska revolucija’, ki jo je ruska književnost izvedla na začetku 20. stoletja [...] očitna postala šele v 60. letih prejšnjega stoletja, ko so tudi na Zahodu (Franciji) odkrili formalizem in so ‘trdne’ literarnovedne metode začele preusmerjati predmet svojega opazovanja od resničnosti, ki naj nam bi jo jezik vračal, k jeziku samemu« (op. cit.: 144–145). Prve vzpodbude za tako osredotočeno zanimanje za jezik in analizo funkcioniranja jezika je Verč sam črpal, če naj dopolnim že povedano o ruskih vzorih, iz del ruskih formalistov – »ljudi desetih in dvajsetih let prejšnjega stoletja, čigar svetovni nazor se je razkrival v besedi – enoti pesniške umetnosti«; še posebej ga je navduševal Tinjanov, ki »je razkril estetsko neločljivost misli in besede«, kot bi dejala

Lidija Ginzburg (gl. Гинзбург 1966: 88). Za intenzivno razmišljanje o jeziku in jezikovnem modeliranju resničnosti, ga je vzpodbujal tudi Jurij Lotman s svojimi raziskavami »umetnost kot jezik« (Лотман 1970). A če upoštevam Verčevu neutrudno opozarjanje na »čas in prostor človekovega bivanja v jeziku« (Verč 2010: 79) in njegovo etično načelo o odgovorni povezanosti raziskovalčevega življenja s stroko (Verč 2018), ne morem mimo citata Mihaila Bahtina, navedenega v Verčevi monografiji *Razumevanje jezikov književnosti*. Ta pravi: »za to, kar sem izkusil in doumel v umetnosti, moram biti odgovoren s svojim življenjem, da ne bi vse, kar sem izkusil in doumel, ostalo neučinkovito v njem« (Verč 2010: 50; gl. tudi Verč 2016i: 162). Citat me ob izjemni pozornosti, ki jo posveča Verč Bahtinovi kategoriji »ne-alibija v bivanju« (gl. Бахтин 2003: 39; prim. Verč 2010: 52; Verč 2016i: 162) navaja na misel, da širino prijateljevega znanstvenega delovanja v veliki meri opredeljuje metodologija Bahtina filozofa-filologa, avtorja dveh variant monografije o polifonem romanu Dostojevskega (*Problemi ustvarjanja Dostojevskega* iz leta 1929 in *Problemi poetike Dostojevskega* iz leta 1963) in nekoliko manj Bahtina filozofa-kulturologa, avtorja knjige o »ljudskem smehu« in »karnevalski kulturi« *Ustvarjanje Françoisa Rabelaisa in ljudska kultura srednjega veka in renesanse* iz leta 1965. »Nova beseda« Mihaila Bahtina, ki je filozofsko obravnavo Dostojevskega preusmerila k strukturno-ejdetski razlagi velikega romanista (gl. Бочаров 1999: 475), je tudi literarnega zgodovinarja Verča privedla v krog »bahtinistov« in tako velik del raziskav posveča Dostojevskemu, pesniku »razklane osebnosti in njene nemoči v boju z zaslužnjujočo ga zlo 'idejo'« (Эткинд 1999: 414). Tolstoja, »odkrivalca, upodabljavca neznane, neponovljive enkratnosti žive resničnosti« (prim. Пастернак 1990: 354), pa Verč nekoliko zapostavi, ko sprejema Bahtinovo opredelitev »monološke« pripovedi, za katero naj bi bile značilne »pomenske

prednosti« in »privilegirane avtorske pozicije« (prim. npr. priostreno oceno Tolstojeve »organizacije pripovedi« v romanu *Ana Karenina*, ki roman približa publicistiki) (gl. Verč 2010: 70–71).

Pravkar nakazana Verčeva pozornost, posvečena jeziku, ob upoštevanju »iskanja pomoči« (Verč 2018) pri klasični ruski literarno-znanstveni tradiciji, me je z mislijo na prijateljev nasvet, naj ne prezrem »poleg stroke tudi življenjski vidik« (n. m.), napeljala pri razmisleku o njegovem ukvarjanju z metodološkimi vprašanji literarne znanosti v navezavi na krizo literarne vede na sodobnih univerzah* do kolegovskega programskega teksta, monografije *Razumevanje jezikov književnosti*, in v njej obravnavane kategorije »modalnost besede književnosti«.

2

Teoretska zasnova kategorije *modalnost besede književnosti* in prikaz evolucije modalnosti, ki nakazuje »drugačno zgodbo o ruski književnosti«, sta pri Verču v polni meri tvorno navezana na »‘trdne’ literarnovedne metode« (Verč 2010: 144–145) in ponovil bi, na bahtinsko naravnano odgovoren odnos do povezanosti življenja, znanosti in umetnosti v enovitosti človeka in človeške kulture.

Verč tako izvaja »človekov odnos do lastnega bivanja v jeziku« iz »Lotmanove misli o kulturi kot tekstu«. In med drugim, ko se sprašuje o odnosu do stvarnosti in resnici o njej, ugotavlja, »da se naše bivanje v jeziku zapleta« – »lahko se zatekamo k enemu samemu od ponujenih jezikov [...] lahko pa smo nekoliko manj dogmatski in sprejemamo možnost, da se resničnost sveta poraja v pripovedi o njem« (op. cit.: 75–77).

Opredelitev kategorije modalnost, ki izhaja iz jezikoslovja, pa z mislijo, »da je zgodbo o književnosti mogoče pripovedovati tudi z gledišča modalnosti«, Verč navezuje na kategorijo »sekundarna modalnost«.

Razkriva jo v »odnosu med subjektom izjave (jaz) in predmetom izjave (ne-jaz) ne glede na objektivno preverljivost predmeta ubeseditve«. Zanj naj bi bilo značilno, da »'resničnost' ni več logično-semantična kategorija, ampak rezultat zapletenega procesa komunikacije, ki upošteva govorečega, poslušalca, vsebino izjave in jezikovni svet, v katerem se izjava pojavlja« (op. cit.: 78). Tako naravnano razumevanje modalnosti Verč poglobi in razširi s sklicevanjem na postmodernističnega filozofa Mihaila Epštejna in strukturalista Jurija Lotmana. Pri Epštejnu je pozoren na izhodišče, ki odkriva na osnovi treh »bazičnih modalnih glagolskih kategorij *nujnosti* (velelnika), *možnosti* (pogojnika) in *resničnosti* (povednika)« različnost treh literarnih obdobj: usmeritev na racionalno nujnost klasicizma, odkrivanje človekove potencialnosti romantike in izhajanje iz predstave realizma o *resničnosti*, *kakršna je* (Verč op. cit.: 78–79; prim. Epštejn 2001: 27). Nakazovanje podobne različnosti med literarnimi obdobji odkriva tudi pri Lotmanu. Verč navaja njegovo misel »razumeti življenje pomeni naučiti se njegovega nejasnega jezika« in ob tem ugotavlja, da je po Lotmanovem mnenju proces »osvajanja resnice« potekal na več načinov: za klasicizem je pesništvo jezik bogov, za romantiko je jezik srca, za obdobje realizma naj bi veljalo, da je »umetnost jezik življenja in z njegovo pomočjo resničnost pripoveduje o sebi« (Verč op. cit.: 79; prim. Lotman 1970: 11).

- V kontekstu povedanega se mi vsiljuje misel, da sta navedeni Lotmanovi sodbi postali vodilo za Verčevo razpravljanje o modalnosti v »eni od zgodb ruske književnosti«. Na to me še posebej opozarjata Verčevo sprejetje »trditve, da človek ne živi v resničnosti sveta sami na sebi, temveč vsakič v reprezentaciji te« in ob njej zastavljeno vprašanje »kaj ta vsakič pomeni« (Verč 2010: 79). Ta »vsakič« so, kot nakazuje Verč, različne prepletajoče se faze modalnih odnosov med človekom, ki piše ali govori izbrano besedo, in jezikovnim svetom resničnosti,

v katerem se človek in njegova beseda pojavljata. Književnost naj bi bila privilegirano področje za opazovanje teh faz (n.m.). Sledeč Lotmanu (in Epštejnu), Verč razširi definicijo modalnosti »na odnos vsebine povedanega do *ubesedene* resničnosti v pojmovanju govorečega« in to razširitev dopolni s trditvijo, da »se jezikovna modalnost ne izrisuje kot odnos povedanega do (ne)določljive resničnosti sveta, temveč kot odnos do jezika, ki 'vsakič' to resničnost ubeseduje«. Jezikovna modalnost po sodbi Verča naj bi torej bila »zgodba o jezikovnem odnosu do drugega jezikovnega odnosa«. »Eno od zgodb ruske književnosti« naj bi tako predstavile »štiri modalnosti tega odnosa«, ki da so značilne za rusko kulturo (op. cit.: 80–81).

3

Štiri modalnosti, ki naj bi predstavile »eno od zgodb ruske književnosti«, so po sodbi Verča: modalnost 1: jezik Boga, modalnost 2: jezik bogov, modalnost 3: jezik življenja in modalnost 4: jezik jezika.

Vsaka Verčeva opredelitev štirih modalnosti bi zaslužila posebno pozornost, ker pa je monografija *Razumevanje jezikov književnosti* pri obravnavi *modalnosti besede književnosti* osredotočena na problematiko ruskega realizma, se bom omejil v skladu z naravnostjo pričujočega zapisa na razmislek o obravnavi modalnosti 3: »jezik življenja« in z njo povezanimi vprašanji.

Osrednje vprašanje, ki ga zastavlja obravnava modalnosti 3: jezika življenja (in modalnosti nasploh), je, kot kaže, vprašanje o razmerju med Verčevim odnosom do ambivalentne (ne)določljivosti sveta in resnice o njem v sodobnih kriznih razmerah do tradicije ruske kulture. Odgovor na to vprašanje mi posredno nakazuje prijateljeva zasnova »ene od zgodb ruske književnosti«, ki med drugim ugotavlja, da je za rusko

književnost »odnos vsebine povedanega do resničnosti veliko več kot samo modalnost jezika, je kulturna kategorija«. Na to ugotovitev se navezujeta sodbi, da »ruski bralec od umetnika zahteva ‘resnično’ resnico (podčrtal A.S.) in da estetika kot odločujoča kategorija igra »v ruski kulturi sekundarno vlogo« (Verč 2010: 80). Če sem ob tem pozoren še na opombo, ki spremlja ti dve ugotovitvi, mi kontekst vsaj deloma nakazuje, kako *literarno življenje*⁵ Rusije, še posebej sodobne, pogojuje Verčevo razmišljanje. V opombi je namreč zapisana trditev, kako je dejstvo, da je »za ruskega bralca književnost veliko več kot estetska kategorija, razvidno tudi iz razočaranja nad njeno učinkovitostjo«. Verč se pri tem sklicuje na radikalnega avtorja *Kolimskih zgodb* Varlama Šalamova, ki »ne verjame v književnost, v njeno sposobnost, da bi izboljšala človeka« in na polemična razmišljanja v obdobju razpada Sovjetske zveze o »‘krivdi’ velike ruske literarne tradicije za tragedijo 20. stoletja« (n. m.). – Povedano me navaja na domnevo, da Verč, ko snuje z vidika modalnosti »eno od zgodb ruske književnosti« ob misli na tradicijo ruske kulture in upoštevanju ambivalentne (ne)določljivosti stvarno-zgodovinskega sveta posveča pozornost predvsem umetniški resnici, zgodovinska resnica je nekje na robu. »Drugi stvarnosti«, ki jo ustvarja fikcija, izhajajoča iz pisateljevih življenjskih izkušenj in spoznanj (prim. Гинзбург 1999: 9), namenja Verč v tem kontekstu pozornost skozi prizmo »resničnosti jezika« in resnice »človeka, ki je deloval z besedo in v besedi« (Verč 2016c: 78).

Potrditev te domneve mi posreduje tudi kolegov razmislek o »realistični stavi na resničnost«. Rekel bi, da Verč tu odkriva dihotomijo med zgodovinsko in umetniško resnico, ko govori o »zanki«, v katero naj bi se ujel Dostojevski v 80. letih prejšnjega stoletja. To naj bi doletelo klasika ruskega romana v času, »ko se je med pisatelji t. i. ‘druge proze’ (Vjačeslav Pjecuh, Jevgenij Haritonov, Vladimir Sorokin, Ljudmila

5

Termin Borisa
Ейшенбаума *литературный быт*.

Petruševska, Jevgenij Popov) začel vnovič obračun z literarno tradicijo«. Verč ugotavlja, da se je tudi v Rusiji v tem času izoblikovalo mišljenje o virtualnosti ubeseditve, ki je primerljivo s poskusi avantgarde in pozneje obdobja postalinske »odjuge«, da bi kritično preseгли književne modele, neustrezne potrebam »realnega« sveta. Spori o večji ali manjši »resničnosti« ubeseditve tega obdobja naj bi dopuščali »možnost, da literarna beseda morda sploh nima nič opraviti z resnico 'realnega' sveta«. Te ugotovitve Verč podpre z izjavo Vjačeslava Pjecuha, ki je znameniti začetek romana *Zločin in kazen* (»V začetku julija, ob nenavadno vročem vremenu, je proti večeru neki mlad človek prišel iz svoje čumnote[...]«) »izločil iz območja 'realnega' ('resničnega')«, ker naj bi se pisatelj »vse to izmislil« (kot pravi Pjecuh). Pjecuhove besede naj bi se pomenljivo v marsičem ujemale z besedami samega Dostojevskega, ki je v epigrafu k romanu *Bedni ljudje* med drugim zapisal, da »bereš... nehote se zamisliš – in že ti vse mogoče neumnosti silijo v glavo; prav zares bi jim prepovedal pisati« (Verč 2010: 115). Po mnenju Verča tudi ta epigraf, izposojen pri Vladimirju Odojevskem, priča, da je vprašanje »o prehodu med resničnostjo in njeno ubeseditvijo ključnega pomena« (op. cit.: 112). – Navedeno mnenje dopolnjuje poglavje *Dva činovnika: Akakij Akakijevič in Makar Devuškin*. V njem Verč zastavlja vprašanje »ali je ubeseditvev znakovna rezultanta v resničnosti, ali pa je, obratno, pojav v resničnosti znakovna rezultanta ubeseditve« (op. cit.: 105). Odgovor na to vprašanje daje Verčevo opozorilo na upor v romanu *Bedni ljudje* analitično upodobljenega Devuškina Gogoljevi sintetični upodobitvi Akakija Akakijeviča. Upodobitev činovnika naj bi namreč v *Plašču* podobno kot v drugih »fizioloških orisih« tistega časa zaprla življenje carskega uradnika v otipljivo posplošujočo referenčnost. Sam upor Devuškina proti taki ubeseditvi, pa naj bi nas pripeljal do zaključka, da »čim bolj je ubeseditvev prepričljiva [...], tem bolj se odpira brezno,

ki domnevno ali zgolj zaželeno resnico o resničnosti ločuje od resnice njene ubeseditve« (op. cit.: 112). S problematiko realizma in zanko »nove besede«, ki naj bi končno povedala resnico o celoti človekovega bivanja, se ukvarja tudi razprava *Bedni ljudje Dostojevskega in vprašanje realizma* iz leta 2008 (gl. Verč 2016c). V njej je zapisana misel:

K sreči je bil Dostojevski pisatelj, bil je človek, ki je deloval z besedo in v besedi in je prav zato nastavljeni zanki znal uiti z zavestjo o mejah in možnostih ubeseditvenega dejanja. Svoji veri v 'celoto' se ni odpovedal, odpovedal se je možnosti, da je jezik to 'celoto' sposoben vračati in se udejanjati kot resnica o njej. Dostojevski ni edini, ki mu ni uspelo odkriti ne 'celote' ne resnice o njej, vendar nam je v zameno odkril odgovornost za ubeseditveno dejanje. To etično dejanje smo od Bahtina dalje (Bahtin 1929) sicer različno poimenovali, njegovo bistvo pa je v naravi same ubeseditve, ki ni resnična zato, ker nam razkriva resnico o stvarnosti, pač pa zato, ker je fenomen jezika tisti edini prostor, ki ga stvarnost ponuja človeku kot možnost, da se lahko v znakih svojega življenja pojavlja kot 'resnica' neponovljive prisotnosti v njej (Verč 2016b: 78).

Oznaka Dostojevskega, pisatelja in človeka, navezuje Verč na Bahtinovo teorijo romana iz dvajsetih in tridesetih let in filozofovo etično kategorijo »ne-alibija v bivanju«. V njej prisotna teza o naravi ubeseditve me napeljuje na razpravo *Osservazioni sul realismo* iz leta 2004,⁶ v kateri srečamo Verčevi tezi o »naravi ubeseditve« ustrezno kritiko znane Auerbachove knjige *Mimesis. Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur* (1946) z nekoliko poenostavljenim razumevanjem termina mimesis, pogojnim sprejetjem avtorjeve teze »z vidika pristopa k 'jezikovno-zgodovinskemu' razvoju književnosti« in zavrnitvijo Auerbachovega izhodišča, »osnovanega na procesu mimesis, ki naj

6 Razprava je bila deloma povzeta v monografiji *Razumevanje jezikov književnosti* (Verč 2010: 114) in leta 2011 objavljena v ruski inačici pod naslovom *Реализм как литература различия* (Verč 2016e).

7

Med njimi naj bi bili tudi taki, ki so podobno kot Frankfurt-ska šola (Adorno, Benjamin) kritizirali Lukásevo teorijo »odseva« resničnosti (Verč 2016d: 86; Verč 2016e: 105).

bi se od 'narave' (od zunajliterarne resničnosti) premikal k besedilu«. Tej zavrnitvi se pridružuje kritični odnos do »vseh pristopov k literarnemu realizmu, od Belinskega do Lukácsa, in vseh tistih,⁷ ki so resničnost kot kategorijo *per se* postavljali 'pred' njeno ubeseditev« (Verč 2010: 114; gl. tudi Verč 2016d: 85–86; Verč 2016e: 105). – Kritika Auerbacha ob pojmovanju mimesis, omejenem na pomen »posnemanje«, in pristopov k realizmu, ki resničnost postavljajo »pred« njeno ubeseditev, ustreza tudi Verčevi obravnavi (zgodovinskega) realizma z vidika modalnosti 3: jezika življenja.

4

Verčev pristop k tako naravnani obravnavi realizma se prične z ugotovitvijo, da realizem sledi prelomu romantike z obdobji, ko je »jezik resničnost kulturno že strukturiral, zdaj kot fiksirani jezik mita ali religije [modalnost 1: jezik Boga, značilen za rusko srednjeveško religiozno književnost], zdaj kot (normativno) ubeseditev celostne harmonije [modalnost 2: jezik bogov, značilen za obdobje klasicizma]«. Prelom, ki se je dogodil v obdobju romantike, pa je preobrnil, kot ugotavlja Verč, več stoletij ustaljeni odnos med povedanim in resničnostjo: resničnost sveta ni več v danosti jezika, ampak se «osnuje v osebni besedi in se pojavlja z jezikom, ki ga človek o tej resničnosti 'vsakič' na novo proizvaja« (Verč 2010: 84–85). Pri realizmu naj bi ta preobrat privedel do prepričanja, da je sposoben »uvida v resničnost, 'takšno, kakršna je'«. Preobrat, ki ga izvede realizem, pa naj bi z »jezikom življenja« »odprl Pandorino skrinjico neskončnih možnosti opisov in naracij o tej resničnosti; to naj bi povzročilo kar nekaj težav. Realizem je kar naprej vkleščal resničnost v svoj jezik (v »velike zgodbe«) in v razmeroma kratkem času realistične opise dopolnjeval z adicijskimi informacijami.

Zaradi tega je postopoma v modalnosti »odnosa povedanega do resničnosti« kategorija resničnosti plahnela (op. cit.: 89).

A Verč kot vesten historik ne pozablja na dejstva. In tako nam sporoča, da se je v obdobju realizma »razširila nekdanja jezikovna enovitost resničnosti in obogatila s prej neznano kategorijo 'razlike'« (Verč op. cit.: 85). Podobno kot avtorju romana *Bedni ljudje* se po kolegovem mnenju tudi realizmu ni posrečilo opisati realno življenje »takšno, kakršno je«. Sčasoma so se mu razkrile razlike med izbranimi opisi realnosti in s tem tudi prebujeno vedenje, da vpetje sveta v besedo ni nevtralna operacija. V obdobju realizma se je tako sčasoma uveljavila kategorija »razlike« in književnost realizma se je postopoma spreminjala v »književnost razlike«. Ne glede na še vedno prisotno »razsvetljsko« tendenco povedati resnico o svetu in človeku, ki živi v njem, z objektivno besedo, je dobilo veljavo spoznanje, da je ubeseditvev ena od *možnih* snovanj resničnosti. »Književnost razlike« je tako po Verčevi sodbi zapustila svetu dragocen nauk, da je vsaka ubeseditvev realnega sveta prav zaradi tega, ker je *ubeseditvev*, tudi *možni* izbor ubeseditvev, a *izbor*⁸ ni možen brez npravstvene odgovornosti. V svetu, ki se vedno bolj orientira po upodobljeni realnosti, za razliko od realizma vedno manj diferencirani in vedno bolj nasilni in pojavljajoči se kot zapovrstni edini Tekst, tak nauk najbrž ni odveč, zaključuje Verč (gl. Verč 2016d:92–93; Verč 2016e: 111).

5

Proti koncu 19. stoletja se zgodovinski realizem iztroši. Iluzija o neposrednem odnosu med pojavom in besedo, ki pojav opisuje, se razblini (Verč 2010: 114). V obdobju, ki sledi: »Beseda ni več samo poslušno orodje za ustrezno ubeseditvev, opis, posnemanje, neposreden prikaz

8 Prim. Lotmanovo izjavo o avtorjevem izboru sižeja in napaki naivnega realizma (Лотман 1970: 361–362).

ali sublimacija obvezne, umišljene, zaželene ali resnične stvarnosti, je stvarnost sama na sebi« (op. cit.: 85).

Verč, izhajajoč iz načela literarne evolucije Tinjanova o prehodu iz enega literarnega sistema v drugi literarni sistem v prepletu modalnosti (op. cit.: 87), zapisuje: kopernikovsko revolucijo, ki je to besedo (jezik ubeseditve), postavila *pred* ali *nad* predmet ubeseditve, je najbolj ustvarjalno dojel Andrej Beli. O Andreju Belem in njegovem romanu *Peterburg*, razpravlja v poglavju s pomenljivim naslovom *Mimetična resničnost stvarnosti in (ne)mimetična resničnost jezika*. V skladu s povednostjo naslova je ugotovitev, kako Andrej Beli, ko pripoveduje o nekaterih resničnih dogodkih in družbeno-kulturni reakciji nanje (revolucija 1905, poraz v rusko-japonski vojni 1904–1905 idr.), gleda na vse to po eni strani skozi prizmo že ubesedenih svetov, ki jih odkriva v bogati zakladnici ruske književnosti (Gogolj, Dostojevski, Puškin), po drugi strani pa skozi še neizkoriščeni potencial, ki ga ponuja sam jezik (v prepletu poezije in proze). Beli naj bi premišljeno predelal »ustaljeni vzorec ruskega realističnega romana« in če je realistični roman »gradil svoj potencial resnice na prevladujoči referenčno-denotativni reprezentaciji, se pri Belem nič manjši potencial resnice izrisuje kot resničnost jezika«. Tako naj bi se odpirala pot k »ne-mimetični« književnosti – »teža odnosa med povedanim in resničnostjo« naj bi se prevesila na povedano (na jezik ubeseditve) (op. cit.: 126).

Spremembe, ki so porodile inovativnost avtorja romana *Peterburg*, naj bi utrle dve poti, ki bosta zaznamovali nadaljnjo usodo ruske književnosti 20. stoletja. Če nekoliko poenostavim, bi rekel, da Verčeva deloma pesniška predstavitev teh poti nakazuje dva različna odnosa do referenčnosti upovedanega. Razlika med njima pa naj bi bila v tem, da eden sprejema jezik kot sekundarni produkt stvarnosti in je govor o (umišljeni) danosti sveta (mimetičnost) in drugi, sprejema stvarnost,

ki da se osnuje in utemeljuje v jeziku, in je govor o resničnosti jezika (ne-mimetčnost) (prim. op. cit.: 127).

Na poti »danosti resničnega sveta« se je v obdobju sovjetske Rusije uveljavljal »mimetični realizem« v različnih spreminjajočih se variantah. Verč na osnovi poglobljenega poznavanja tega obdobja preudarno ugotavlja, da je še posebej do leta 1953 v modalnosti odnosa med »povedanim« in resničnostjo v pojmovanju govorečega« vlogo »govorečega« prevzemal »uradni adresant«, nosilec Teksta sovjetske kulture. Ta si je lastil pravico, da v spreminjajočih se razmerah »resničnosti« sovjetske Rusije in oficialnega odnosa do njih vsakokrat izoblikuje ustreznost »povedanega« (normativnega »jezika resničnosti oz. življenja«) (op. cit.: 127). – Resničnost se je pojavljala kot danost, »kakršna mora biti« (v skladu z jezikom »največjega človeka vseh časov in narodov«, varianti srednjeveškega »jezika Boga«) (prim. op. cit.: 89). – A kot ugotavlja Verč, je takšna neomajna oblastniška stava na jezikovno določljivost sveta, »kakršen mora biti«, konfliktne narave (prim. op. cit.: 130). Klic po ubeseditvi »zgodovinske resnice« je v manjši ali večji meri vsaj tlel skozi vse sovjetsko obdobje.

Verč ta klic zaznava v ruski kulturi od leta 1953, ko naj bi bila »ruska književnost znova poklicana k ubeseditvi sveta, ki 'zares obstaja', ker se zaradi 'neiskrenosti' literarne pripovedi že ubesedene resničnosti o njem izkažejo kot ne- ali polresnične« (op. cit.: 128). Kategorija »neiskrenost« je povzeta iz programskega članka Vladimirja Pomeranceva *O iskrenosti v literaturi* (1953), ki preporend vloge umetnika, odkrivalca »resnične« resnice sveta, navezuje na status ustvarjalca iz časov klasičnega realizma. V tej zvezi Verč omenja Dudinceva, pisca romana *Človek ne živi samo od kruha* (1956), in Solženicina, avtorja povesti *En dan Ivana Denisoviča* (1959). Dudincev naj bi s svojim romanom osnoval »vzporedno resničnost«, ki »'ob' prejšnji (pol)resničnosti prav tako

obstaja«. Solženicin pa naj bi s svojo povestjo ubesedoval resničnost, »ki je bila ‘nema’ vse do [njegove] ubeseditve«. Ti dve oznaki posplošuje misel, da realizem v sovjetskem obdobju »po eni strani ‘caplja’ za vedno novimi (uradnimi) teksti resničnosti in prilagaja mero njene ubesedljivosti sprotim ‘tekstovnim referenčnostim’, po drugi pa ubeseduje še nepoimenovano resničnost in jo obenem osnuje kot novo [‘avtentično’] »tekstovno referenčnost«. Navedena misel me vrača k Verčevemu razglabljanju o »zanki« oziroma »poti k vpetosti in ujetosti v ‘jezik življenja’« in rešitvi iz nje. Pozornost vzbudi ob tej vrnitvi izziv, ki vodi k zaključku: če se je klasični ruski realizem rešil iz zanke »samodejne resnice«, ki ga je dušila, tako, da se je prav zaradi svojega neizvedljivega izhodišča udejanjil le kot »književnost ‘razlike’« (op. cit.: 129), potem nakazujejo izhod iz mimetičnosti »romani, ki se sprašujejo predvsem o sami reprezentaciji«. Z vidika Verčeve osrednje teze (povzete po Lotmanu), da se kultura manifestira kot tekst, nakazuje skupni imenovalac vseh teh literarnih del ugotovitev: »vsak poskus dohajanja ‘stvari na sebi’ je že vnaprej izgubljena bitka, ker se neizbežno konča z zmagoslavjem besede« (op. cit.: 130). Dokaz, da je »tekstovna referenčnost« referenčnost samega jezika, ne pa sveta, [na katerega] se jezik zgolj navezuje« (n. m.), izpeljuje Verč z obravnavo »dvojnega jezika ‘resničnosti’ Leonida Leonova (op. cit.: 131–132), »ambivaletnosti jezika ‘resničnosti’« Borisa Pilnjaka (op. cit.: 132–136) in »jezika jezika kot jezika ‘resničnosti’« Andreja Platonova (op. cit.: 136–141).

Če naj pričujoči zapis ne bo prehudo nabit z najrazličnejšimi detajli in *dolgovezen*, se moram omejiti in prijateljevo »trdno literarnovedno« analizo jezikov pomembnih romanistov, preskočiti in se zadovoljiti z razmislekom, ki mi ga ponuja sinteza poglavja *Bralčevo obzorje pričakovanja* (op. cit.: 142–145). Prijatelju pa se moram ponovno opravičiti, ker sem izpustil raziskavo, ki dopolnjuje Verčevo razpravo iz osemdesetih

let *Nekaj izhodišč za analizo poetike rusko-sovjetskega romana dvajsetih let* (gl. Verč 2016h: 311–320), in še posebej pozornost, ki jo posveča sovjet-skemu klasiku – Andreju Platonovu⁹.

6

Dokaz oziroma predstavitev končnega zmagoslavja besede (resničnosti jezika) je izpeljan z predstavitvijo »zgodbe o premiku, ki je v razme-roma kratkem obdobju 20. let prejšnjega stoletja zaznamoval samo-spraševanje o mejah in možnostih modalnega odnosa med povedanim in resničnostjo«. V spreminjajočem se odnosu do stvarnosti naj bi se ta premik dogodil kot »prehod od realističnega 'jezika resničnosti' k 'jeziku jezika'« in izkazal kot »dokončni prehod od mimetične k ne-mimetični književnosti«. – Verč ga poskuša ponazoriti na primeru treh prozaikov (Leonova – Piljnjava – Platonova), ki jih je izbral zato, ker meni, da ti trije »s svojo ubeseditveno izbiro nazorno pripovedujejo zgodbo o premiku, ki je v razmeroma kratkem obdobju 20. let prejšnjega stoletja zaznamoval samospraševanje o mejah in možnostih modalnega odnosa med povedanim in resničnostjo« (Verč 2010: 142).

Prehod od mimetične k ne-mimetični književnosti naj bi se začel pri ustvarjalcu romana *Tat* Leonidu Leonovu. Leonov se sicer ni odpovedal realističnemu »jeziku življenja«, vendar je v treh redakcijah romana *Tat* do neke mere upošteval realistično »razliko«. – Verč to ponazori s shemo modalnih odnosov: »*Leonov 1* [prva verzija romana *Tat*]: več ubeseditv za eno predmetno otipljivo resničnost« in »*Leonov 2* [druga socrealistična verzija romana *Tat*]: ena ubeseditv za eno predmetno otipljivo resničnost (op. cit.: 142–143).

Piljnjava je šel korak dalje. Za pisatelja, ki je meril življenje z umetnostjo« (op. cit.: 133), se stvarnost, ki jo jezik opisuje, »pojavnja

9
Bralca velja opozoriti na Verčevo prvo italijansko izdajo povesti *Kotlovan* Platonova (*Lo Sterro*, 1993) in na razprave o tem pisatelju, kot so še posebej analitična razprava *Kolhoznoe solnce: alcuni aspetti della metafora nel racconto Vprok di Andrej Platonov* iz leta 1989 (Verč 2016a: 237–261) in interpretaciji romana *Čevengur - Roman mit in roman o mitu* (Verč 2016g: 191–202) ter povesti *Temelj/Kotlovan - Utopija prehojene poti* (Verč 2016f: 145–166), v katerih vsestransko poetološko obravnavo dopolnjuje tudi socialno-kulturološki vidik.

kot sočasno prepletanje kulturnih in osebnih jezikov (tudi avtorja samega). Modalne odnose pri Piljnaku torej zaznamuje ena ubeseditev večpomenske otipljive resničnosti (n. m.).

Platonov pa naj bi vnesel v »umetniško zavest o resničnosti, ki se pojavlja kot jezik«, ko je ta v ruski književnosti bila že ustaljena, novo spoznanje: »jezikovni konstrukt resničnosti je do take mere resničen, da določa tudi naše bivanje v svetu realnega«. Krog »naše vpetosti in ujetosti v jezik« naj bi bil tako sklenjen. »Od besede, ki nam [...] lahko vrača zdaj razlike resničnega sveta (Leonov 1), zdaj nedvoumno celovitost sveta (Leonov 2), do besede, ki s svojo »naravno« večsmerno referenčnostjo (ambivalentnostjo) lahko le potrjuje prav tako naravno nedoločljivo celovitost sveta (Piljnjak), je književnost »v prozi« dokončno uvidela potencial besede. Ta potencial besede je spoznal Platonov in s svojim ustvarjanjem nazorno pokazal, kako je beseda »z izhodiščem v množtvu svojih morebitnih pomenskih in formalnih možnosti sposobna sama ustvarjati 'ničto' predmetno oprijemljivost resničnosti sveta in nas celo prepričati, da v njeni celovitosti 'zares' živimo« (op. cit.: 142).

7

Verč trdno vztraja pri tezi o »resničnosti jezika«. Zato ob ugotovitvi, da so evropske književnosti in tudi ruska književnost že na začetku 20. stoletja zapuščale mimesis, kritično nastopa proti »uradnim« in »neuradnim« bralcem, ki so prezrli ta premik in še vedno potiskajo književnost v mimesis. In če se je v tudi v Rusiji po letu 1989 pojavila zadržanost do književnosti kot kažipota v resničnost »pravega življenja« (npr. pri odnosu ruske »druge proze« do klasike), naj bi bilo v sedanosti vse bolj razširjeno ponovno poudarjanje ustaljenega »preroškega«

bistva književnosti. Tako dojemanje »preroškega« strogemu analitiku ne ustreza, zato meni, da bi »preroškost« književnosti lahko sprejeli ne zato, ker bi nam pripovedovala o resničnosti, česar še ne vemo, temveč zato, »ker se je prva vprašala o mejah in možnostih [...] opredeljevanja resničnosti kot jezikovnega pojavljanja« (op.cit.: 145). – Tako spraševanje je privedlo na koncu dolge poti modalnih procesov [in razmišljanja o njih] »do zavesti o dominantni vlogi jezika, ki je porodila spoznanje, »da živimo samo v svetu znakovne reprezentacije, ki jo je mogoče kot človekov 'produkt' celostno izoblikovati, ravnodušno sprejeti, neravnodušno odklanjati ali razgrajevati v njenih konstitutivnih elementih«. Verč to misel zaključí z enim ponavljajočim se sklepom, ki pravi: »Prav zato, ker je njen [reprezentacije] konstitutivni element znak (jezik), je zgodbo o (ruski) književnosti mogoče ponazoriti z izhodiščem v njem« (op.cit.: 149). Ponazoritev, ki nam jo ponuja Verč srečamo že v prvem delu monografije *Razumevanje jezikov književnosti* v shemi, ki naj bi predstavila »fabulo ene od možnih zgodb o (ruski) književnosti.« Po tej shemi naj bi modalni procesi v obdobjih od 12. do 13. stoletja (»sveta resničnosti, ki ima že svoj jezik« – modalnost 1, modalnost 2) potekali v smeri »ubesedena resničnost – pojmovanje govorečega – povedano. Modalni procesi v obdobjih 19. in 20. stoletja (obdobja »sveta resničnosti, ki ga jezik osnuje in se v njem utemeljuje« – modalnost 3 in modalnosti 4) pa naj bi ubrali obratno smer: od povedanega k pojmovanju govorečega in ubesedeni resničnosti (op. cit.: 91). – Shema sama na sebi kot abstraktna posplošitev zaključkov bi mi najbrž ostala tuja, če je ne bi spremljalo kolegov opozorilo na krizo sodobne humanistične misli, ki prizadeva tako literarno umetnost kot literarno vedo/znanost, in na poskus, kako odgovoriti nanjo (na univerzi in zunaj nje). Dovolil si bom, da tehtnost in širino misli o krizi in o odgovoru nanjo neposredno izrazi BESEDA prijatelja samega:

10

Ne vsi: med njimi so npr. moja vrstnika Mihail Gasparov (1935–2005) in Segej Averincev (1937–2004) in mlajši Andrej Rančin.

»Danes je sub-jectum postmoderno 'umrl', ker je nedoločljiva postala oblika, ki naj bi ga opredeljevala (jezik). Kriza identitete je 'kriza jezika', ki že po svoji etimologiji (gr. κρίσις) zahteva izbiro [...]. Morda je prvi korak na poti do nje sprejemanje možnosti, da se človekovo bivanje v jeziku vedno pojavlja z avtentičnostjo, za katero ni nujno, da jo vzporejamo z resničnostjo (katero?). Književnost to avtentičnost hrani v sebi: pripoveduje nam zgodbo o govorečem (pišočem) človeku, ki je v svojem besednem odnosu do sebe do pojmovane resničnosti vedno avtentičen [...], umetnik je vedno nosilec lastne besede. Kar se spreminja, je odnos, ki ga z njo kot nosilec govornega dejanja vzpostavlja. Če izhaja iz prepričanja, da resničnost že ima svoj jezik, je v svojem odnosu do besede navidezno odsoten, ker njegova beseda že obstaja (v jeziku Boga); če mu jezik resničnosti uhaja in mu zato uhaja tudi odnos do njene ubeseditve, ga ob zavesti o svoji nepopolnosti zakrknjeno išče v zaželeni ustreznosti drugega, že pripravljenega jezika (v jeziku bogov); ko je prepričan, da je resničnost z besedo dokončno 'ujel', je njegov odnos do jezika suveren [...] (v jeziku življenja); ko uvidi, da se resničnost pojavlja kot jezik in je zato odnos do njene ubeseditve zamenljiv z drugim jezikovnim odnosom, odčara začarani krog, v katerem sta se ujela resničnost in beseda (v jeziku jezika)« (op. cit.: 90–91).

Zaključke, ki jih posreduje navedena izjava, pripravlja kolega, ko govori (med drugim) o odgovornosti literarne vede in o izobrazbi in kritičnem mišljenju, ki naj bi ju študent pridobil na univerzi (gl. op. cit.: 18–20, 30–33).

8

Če poskušam dojeti srž kolegovega razmisleka o odgovornosti literarne vede, bi rekel, da nas-literate ta razmislek opozarja, kako smo¹⁰ odprli

Pandorino skrinjico neskončnih opomenjanj (interpretacij) in potem to skladišče vsakršnih nepredvidljivosti podredili podpori in dokazovanju zaprtih sistemov (npr. za »pravoslavno« literarno vedo) in konkurenci na tržišču. Pri tem naj bi se literarna veda »pretirano in nekoliko vzvišeno ukvarjala z iskanjem smisla sveta in človekovega življenja [...], vse manj pa z nekoliko skromnejšim opazovanjem ubeseditvenih procesov in mehanizmov, ki sam smisel proizvajajo« – z »opazovanjem preverljivosti samega pojavljanja pojava« (op. cit.: 19–20) v »resničnosti jezika«. – Obramba ruske »trde« literarne šole in njenih tvorcev (od Tinjanova do Lotmana) ob razmišljanju o izobraževanju in utrjevanju kritičnega mišljenja študentov na univerzi (op. cit.: 30–33), pa priča, kako je Verč zavzet za znanstvenost literarnih raziskav, ki ne ustvarjajo novih smislov, ampak poskušajo iz literarnega dela z manjšo ali večjo verjetnostjo izluščiti smisle, ki v stvaritvi obstajajo, in tako z etično zavzetostjo bogatijo znanje in ohranjajo z razumevanjem »drugega« (avtorja) estetsko celost stvaritve.

A če sem ob tem pozoren na kolegovo razmišljanje o nadomestilu »končnosti razlage« z »neskončnostjo razumevanja« (op. cit. 33),¹¹ bi rekel, da ob »tistem manj« konkretnosti filološke analize teksta, kolega upošteva tudi »tisto več« interpretacije (prim. Gasparov 2008, 204–205). »Tisto več« dojemam, kot kaže navedek o *Hamletu* (op. cit.: 35), v smislu Lotmana in njegove ugotovitve, da »nam Shakespearov *Hamlet* daje več informacij, kot jih je svojim sodobnikom, ker je soodnosen z vsemi naslednjimi zgodovinskimi izkušnjami človeštva« (Lotman 1968: 187).

Prijateljstvo »tisto manj« konkretnosti filološke analize, a tudi »tisto več« sta tako v pogovoru z njim kot v branju njegovih besedil (ne samo strokovnih) zbujala pri meni nenavadni interes in spoštovanje, kako prizadeto in odgovorno (s samosvojim verčevsko-tržaškim »ne-alibijem«) biva v besedi in deluje z besedo v prizadevanju razumeti

11
Gl. tudi poglavji
Meje razumevanja
in *Razumevanje* (Verč
2010: 34–39).

JAZ-TI-ON. Sam sem si to razlagal kot sin Primorke, ki je v mladosti doživela genocid, morala zapustiti rodno Gorico in si potem – kot izgnanka, ko je brala sinu Župančičevega *Cicibana*, – zastavljati vprašanje: » Ne sme *beseda* kar naprej svobodna preko vseh ti mej?«

V štirih knjigah zbranih del Verčeva navezanost na jezik kot vrednoto in predmet opazovanja zasluži posebno pozornost. To velja še posebej za jezikoslovno naravnane raziskave, ki svojstveno sledijo ruski »trdi« znanosti pri obravnavi funkcij jezika v literarnih tekstih in so nekoliko nenavadne za literarno vedo na Slovenskem. Takšne so: ena njegovih zgodnjih razprav, ki se ukvarja v sklopu analize teksta s prislovom *vdrug* v naraciji Dostojevskega (1977), izrazito jezikoslovna zasnovana razprava o leksikalnih morfemih v Puškinovem *Jevgeniju Onjeginu* (2013) in poetološko zastavljena obravnava metafore *kolhoznoe solnce* v povesti *Vprok* Andreja Platonova). Spodbudno teoretično dopolnilo navedenim razpravam ponujata obravnava nekaterih zgodovinskih vprašanj o ritmični prozi in še posebej razprava o narativnosti Puškinove pesmi *Jaz sem vas ljubil*, ki povezuje za Verčeve raziskave značilno (v pričujočem zapisu večkrat nakazano) povezavo estetske in etične problematike.

»Tisto več« se izkaže v Verčevih literarno zgodovinskih, primerjalnih in kulturoloških razpravah in esejih, kot so na primer: spremena beseda *Utopija prehojene poti* k prevodu Draga Bajta romana *Morje mladosti* in povesti *Temelj* (Kotlovan) Andraja Platonova, *Usoda Dantejevih Nebes v razvojni poti ruskega romana* in *Aspetti dell'oltretomba nella cultura russa precristiana*. A tudi v teh delih je prisotna »resničnost jezika«, ki se izrazi v *Utopiji prehojene poti* neposredno v poglavju *Temelj in vprašanje jezika*; Ta dopolnjuje predstavitev pisateljeve literarne poti, prisotnosti ruske filozofske misli in literarnega modela ruske utopične misli v povesti.

***

Ker pa »se na svetu nič ne začne in nič ne konča«, kot me je na začetku opozoril prijatelju drag klasik Fjodor Mihajlovič Dostojevski, bi na koncu rad tega stvaritelja »velikih zgodb« rešil »zanke«, v katero naj bi se ujel (po ugotovitvah pisatelja ruske »druge proze« Pjecuha in še koga). Tako bi pomiril sebe in, kot tudi upam, vznemirjenega prijatelja. – Stvaritve »velike proze« (romanov) Dostojevskega in Tolstoja (če omenim samo njiju) so meni in, drznil bi si reči, tudi prijatelju, vrednote, ki bi jih zaradi nekakšnega »brezna«, med »domnevno resnico o resničnosti« in »resnico njene ubeseditve« lahko označevali z varljivo metaforo »zanka« (Verč 2010: 112). Saj tudi prijatelj – v sicer nekoliko neustrezni povezavi (z Bogom in bogovi – modalnosti 1 in 2) – ugotavlja, da »življenju ne moremo ne pripisovati kategorije resničnosti prav zato, ker se v svojem času in prostoru [pojavlja] kot resničnost jezika« (op. cit. 119). Literarna zgodovina in estetika pa razkrivata, da literarno ustvarjanje pozna (če ponovim z ustreznim poudarkom) tudi »drugo resničnost«, ki jo ustvarja fikcija, izhajajoča iz pisateljevih življenjskih izkušenj in spoznanj. In da, ko govorimo o *mimesis*, ne smemo pozabiti, da za estetiko in tudi literarne ustvarjalce »mimesis ni samo posnemanje, temveč hkrati aktivno ustvarjanje, poezija ali *poiesis* (ποίησις)«, ali »kot pravi Goethe, »die zweite Natur«: življenje kot ga vidijo umetnikove oči, stvarnost, osvobojena vsega slučajnega in navideznega« (Gantar 1982: 29). Znana literarna zgodovinarica Lidija Ginzburg, učenka Jurija Tinjanova, pa zatrjuje: »Umetnik ustvarja znake, ki utelešajo misel, in njo ni mogoče ločiti od njih, ne da bi jo razdrli« (Гинзбург 1999: 99). To trditev dopolnjuje še druga misel Lidije Ginzburg, ki sledi Goetheju: »Tolstoj, Dostojevski in drugi veliki romanopisci so pokazali, kaj lahko postane za duhovno življenje človeštva 'druga resničnost',

fiktivna stvaritev genija«. Sam bi navedenim mislim dodal še spoznanje psihologa Vigotskega, ki Goethejevo poudarjanje evangeljskih besed »Na začetku je bila beseda« prestavi na besede Fausta »In Anfang war die Tat« in zaključuje: »Beseda ni bila na začetku. Na začetku je bilo dejanje. Beseda verjetneje oblikuje konec kot začetek razvoja. Beseda je konec, ki krona dejanje« (Выготский 1996: 361). – Zastavlja se nam kar nekaj izzivalnih vprašanj, tudi v tem je vrednost Verčevih raziskav.

In tako bi končal in zapisal, da mi povedano nekako ohranja upanje, da bova s prijateljem Vančkom v letih, ki so morda še pred nama, sproščeno razmišljala tudi o tem, kar prijatelj imenuje »večplastna in večfunkcionalna zmogljivost jezika« (Verč 2010: 154) in o čemer govori tudi BESEDA vsebinsko izjemno bogatega sporočila štirih knjig zbranih del Ivana Verča. ♡

Literatura

- BAHTIN, MIHAIL M., 1999: Umetnost in odgovornost. *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: Studia humanitatis. 7–8.
- DOSTOJEVSKI, F. M., 1989: *Nova beseda. Zapisi in razmišljanja o (literarni) umetnosti in umetniškem ustvarjanju*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- GANTAR, KAJETAN, 1982: *Mimesis. Aristoteles, Poetika*. Druga, dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba. 26–30.
- KMECL, MATJAŽ, 2016: Jože Koruza, nekaj spominov nanj. *Jezik in slovstvo* 61/3–4. 7–12.
- LOTMAN, IU. M., 1968: *Leksii po struktural'noj poetike. Vvedenie, teoriia stikha*. Providence, Rhode Press: Brown University Press.
- VERČ, IVAN, 1998: »Moja Rusija«. *SLOVENIJA – RUSIJA (pogled v preteklost in sedanjost)*. Ljubljana: Bilten DSR 3. 78–80. [Gl. tudi: Verč 2016m.]
- VERČ, IVAN, 2010: *Razumevanje jezikov književnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- VERČ, IVAN, 2016: ВДПУГ: L'improvviso di Dostoevskij. *Verifiche – Preverjanja – Проверки*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 1. 5–50.
- VERČ, IVAN, 2016a: *Kolhoznoe solnce*: alcuni aspetti della metafora nel racconto *Vprok* di Andrej Platonov. *Verifiche – Preverjanja – Проверки*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 1. 237–261.
- VERČ, IVAN, 2016b: Корневые морфемы в *Евгении Онегине* А. С. Пушкина. *Verifiche – Preverjanja – Проверки*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 1. 299–326.

- VERČ, IVAN, 2016c: *Bedni ljudje* F. M. Dostojevskega in vprašanje realizma. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 2. 65-79.
- VERČ, IVAN, 2016d: Osservazioni sul realismo. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 2. 81-100.
- VERČ, IVAN, 2016e: Реализм как литература различия. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 2. 101-111.
- VERČ, IVAN, 2016f: Utopija prehojene poti. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 2. 145-166.
- VERČ, IVAN, 2016g: Roman mit in roman o mitu. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 2. 191-202.
- VERČ, IVAN, 2016h: Nekaj izhodišč za analizo poetike rusko-sovjetskega romana dvajsetih let. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 2. 311-320.
- VERČ, IVAN, 2016i: Некоторые исторически-теоретические вопросы ритмической прозы. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 3. 7-17.
- VERČ, IVAN, 2016j: Dialoške prvine Lotmanove strukturalne poetike. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 3. 147-164.
- VERČ, IVAN, 2016k: Subjekt izjave kot predmet raziskovanja zgodovine književnosti. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 3. 75-89.
- VERČ, IVAN, 2016l: Letteratura e carnevale: il carnevale carsico tra Fo e Bachtin. *Verifiche - Preverjanja - Проверку*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 4. 127-139.

- VERČ, IVAN, 2016m: «Моя» Россия. *Verifche – Preverjanja – Проверки*. ZTT, EST; Edizioni dell'Università di Trieste. 4. 75–79.
- VERČ, IVAN, 2018: Ivan Verč, *Elektronsko sporočilo* 3. marca 2018.
- БАХТИН, М. М., 2003: К философии поступка. *Собрание сочинений*. Т. 1. Москва: Издательство Русские словари. Языки славянской культуры. 7–68.
- БОЧАРОВ, С. Г., 1999: Об одном разговоре и вокруг него. *Сюжеты русской литературы*. Москва: Языки русской культуры. 472–502.
- ВЫГОТСКИЙ, Л. С., 1996: Мышление и речь. Москва: Лабиринт.
- ГАСПАРОВ, М. Л., 2008: Филология как нравственность. *Записки и выписки*. Москва: Новое Литературное Обозрение. 201–205.
- ГИНЗБУРГ, ЛИДИЯ, 1966: . - Юрий Тынянов писатель и ученый. Москва: «Молодая гвардия». 86–110.
- ГИНЗБУРГ, ЛИДИЯ, 1999: *О психологической прозе*. Москва: INTRADA.
- ЛОТМАН, Ю. М., 1970: *Структура художественного текста*. Москва: Изд. »Искусство».
- ПАСТЕРНАК, БОРИС, 1990: *Борис Пастернак об искусстве*. Москва: «Искусство».
- ЭТКИНД, Е. Г., 1999: «Внутренний человек» и внешняя речь. *Очерки психопоэтики русской литературы XVIII-XIX веков*. Москва: «Языки русской культуры».

Aleksander Skaza

Aleksander Skaza je upokojeni profesor ruske literature in literarne teorije, ki je do upokojitve deloval na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Professor honoris causa Moskvske državne univerze M.V. Lomonosova.